

Оригинални
научни рад

Сенка Д. Слијепчевић¹,
Слађана Н. Зуковић,
Душица Д. Стојадиновић

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет,
Нови Сад, Србија

Родитељска укљученост у образовање деце током пандемије вируса корона

Резиме: У раду су приказани резултати испитивања о ученичкој процени нивоа и начина укључивања родитеља у њихово образовање током реализације наставе и учења на даљину у условима пандемије вируса корона. Узорком је обухваћено 505 ученика групе циклуса основношколског образовања са територије Републике Србије. Инструмент је конструисан за истраживања и садржи питања о социодемографским карактеристикама узорка, питање о општем задовољству ученика наставом на даљину, као и скалу процене родитељске укључености коју чине две скале – родитељски надзор и дружење нејасне помоћи. Просечни скор на целој скали показује умерену укљученост родитеља, при чему је родитељски надзор присушнији у односу на дружење нејасне помоћи. Иако је већина ученика исказала делимично задовољство или незадовољство наставом на даљину, резултати су показали да су наставом на даљину задовољнији они ученици којима су родитељи били више нејасне помоћи. С друге стране, анализом модерације утврђено је да код ученика виших разреда нејасна помоћ од стране родитеља доприноси нижем задовољству наставом на даљину. Упркос одређеним ограничењима испитивања, резултати у целини су јасни да родитеље треба посматрати као значајан ресурс ефикасности наставе на даљину, те им се препоручује да се укључе у овај домен.

Кључне речи: пандемија вируса корона, настава на даљину, родитељска укљученост, задовољство ученика.

Увод

Појава пандемије вируса корона изазвала је глобалне промене, које се рефлектују на

све сфере живота савремених људи, те тако и на сферу функционисања образовног система. Генерално посматрано, ова пандемија је изазвала екстензивну, наглу и драматичну дигиталну трансформацију у друштву (Iivari et al., 2020), те

¹ senkaslijepcevic@ff.uns.ac.rs

Copyright © 2022 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

делује да ће се трајно нормализовати употреба дигиталних технологија за потребе образовања, социјалних интеракција, пословних активности, здравствених услуга и слично (Herath & Herath, 2020). Такав тренд утицао је и на организацију образовно-васпитног рада у школама, што је имало за резултат потпуно и/или парцијално онлајн-реализовање наставних активности. У Републици Србији је посебно био изазован период када је проглашено ванредно стање (март–мај 2020), када је на свим нивоима образовања настава била реализована искључиво на даљину. Наиме, у том периоду дошло је до потпуног затварања школа и преласка на онлајн-наставу, што је представљало наглу, неочекивану и прилично захтевну промену за коју нису били адекватно припремљени ни наставници ни ученици. Такође, и сами родитељи су се сусрели са измењеном родитељском улогом у вези са образовањем своје деце, а која је подразумевала активније родитељско укључивање, тј. континуирано праћење процеса реализације школских онлајн-активности и виши ниво директног родитељског ангажовања у испуњавању школских обавеза своје деце.

Имајући у виду измењене околности у области образовања на глобалном нивоу, од почетка пандемије до данас реализована су бројна истраживања која су тежила да сагледају како су се различити актери образовног процеса сналазили у новонасталој ситуацији, при чему је посебан фокус стављан на мишљења наставника, ученика и родитеља о процесу реализације и ефектима наставе на даљину (Maetal., 2021; Pehlić, Tufekčić, 2020; Zuo et al., 2021; Zhou & Li, 2020). Поред сагледавања нових и другачијих димензија функционисања школског система и наставног процеса као веома важном показала се и димензија међусобног односа између породичног и школског система у условима пандемије (Vanderhout et al., 2020). Наиме, с обзиром на то да су измењени услови образовног процеса изазвани пандемијом вируса корона јасно

показали да школа не може да оствари на адекватан начин своју функцију без интензивне сарадње са породицом и без подршке родитеља (Gutierrez Alvarez et al., 2020), једно од приоритетних истраживачких питања свакако јесте и питање значаја и ефеката родитељског укључивања у процес образовања у условима реализације наставе на даљину.

Родитељска укљученост – њување подршке деци у процесу учења током пандемије на даљину. Одређења родитељске укључености варирају од оних уопштенијих, која истичу да се овај појам може дефинисати као улагање родитеља/старатеља у образовање своје деце (LaRocque et al., 2011), до оних специфичнијих, која истичу да се родитељска укљученост односи на понашање родитеља у породичном/школском окружењу које тежи да пружи подршку образовном напретку њихове деце (El Nokali et al., 2010). Истраживања континуирано потврђују значај укључивања родитеља у процес образовања своје деце, посебно када је реч о истраживањима повезаности родитељске укључености и академског постигнућа ученика (Wilder, 2014). Осим тога, веома важне резултате пружила су и истраживања о утицају родитељске укључености на мотивацију ученика (Gonzalez-DeHass et al., 2005), на развој академске самоефикасности (Fan & Williams, 2010), али и на социјални развој личности детета, понашање и социјално функционисање (El Nokali et al., 2010). Када је реч о односу родитељске укључености и мотивације ученика, истраживања су показала да, када су родитељи укљученији, деца улажу више напора, имају већу концентрацију, шири опус пажње, заинтересованији су за градиво и на вишем нивоу процењују своје компетенције (Gonzalez-DeHass et al., 2005).

Појава пандемије вируса корона, када настава на даљину постаје доминантни и обавезујући вид наставе и учења за све ученике, рефлектовала се и на то да родитељи покажу додат-

ну бригу и појачано интересовање за школовање своје деце. Истраживања (Vranješević, 2021) потврђују да родитељи у највећој мери брину о психолошкој добробити деце за време кризе проузроковане актуелним дешавањима, али да је и образовање њихове деце веома високо на листи родитељских приоритета, што је допринело њиховом интензивнијем укључивању у школске активности своје деце него раније. Тако су нека истраживања (Brometal., 2020; Garbe et al., 2020), која су обухватила родитеље деце која похађају наставу на даљину услед затварања школа, показала да већина родитеља посвећује од један до три сата дневно у пружању подршке деци у процесу учења. Та укљученост већински подразумева објашњавање упутстава, проверавање урађених задатака, али и поучавање нових садржаја, док се она у мањој мери односи на директну помоћ при решавању задатака. Такође, родитељи су као највеће проблеме са којима се суочавају у овом периоду издвојили следеће: балансирање обавеза, одржавање мотивације за учење код деце, недостатак педагошких сазнања, комуникације са наставницима, технички проблеми и слично. У складу са тим, нису изненађујући налази неких истраживања (Bonal & González, 2020; Gutierrez Alvarez et al., 2020; Sahlberg, 2020) о томе да су родитељи нерадо преузимали улогу тзв. коедукатора, тј. да су такву улогу доживљавали као фрустрирајуће искуство јер су имали осећај да им је додељена превелика одговорност за учење и напредовање своје деце. С друге стране, истраживања (Lawrence & Fakuade, 2021) показују да родитељска укљученост представља један од најзначајних фактора који доприноси посвећености ученика активностима образовања на даљину у условима пандемије вируса корона. У сваком случају, неспорно је да су у периоду пандемије родитељи стекли асистирајућу улогу у процесу наставе и учења своје деце (Vujisić Živković, 2021), те је веома важно испитивати на који начин су родитељи обављали ову своју улогу. Полазећи од становишта (Deslandes &

Cloutier, 2002) о важности сагледавања ученике перцепције о активностима родитељског укључивања, у даљем тексту ће бити приказани резултати ученичке процене нивоа и начина на који су им родитељи пружали помоћ и подршку током реализације наставе на даљину.

Методолошки оквир истраживања

Циљ и задаци истраживања. Циљ истраживања односио се на испитивање ученичке процене родитељске укључености у њихово образовање у ванредним околностима реализације наставе на даљину током пандемије вируса корона. На основу формулисаног циља постављени су следећи задаци истраживања: 1) Испитати процену ученика о нивоу и начину укључивања родитеља током реализације наставе на даљину; 2) Испитати да ли постоје разлике у нивоу и начину укључивања родитеља током реализације наставе на даљину зависно од мерених породичних и личних карактеристика; 3) Испитати да ли је ниво и начин родитељског укључивања повезан са ученичком проценом општег (не)задовољства наставом на даљину.

Инструменти истраживања. За потребе истраживања конструисан је инструмент у којем су на почетку прикупљени подаци о социодемографским карактеристикама узорка: пол ученика, разред, место становања, школски успех на крају полугодишта, структура породице, начин рада оца и мајке током трајања ванредног стања. У оквиру овог дела инструмента ученицима је постављено и питање о општем задовољству наставом на даљину, са понуђеним одговорима – задовољан/на сам, делимично сам задовољан/на и нисам задовољан/на. Други део инструмента чинила је скала *процене родитељске укључености*. Реч је о петостепеној скали Ликертовог типа (од 1 – потпуно нетачно до 5 – потпуно тачно) коју чини осам ставки. Применом факторске анализе утврђено је присуство

две компоненте које објашњавају 56% варијансе, при чему прва компонента објашњава 39,6%, а друга 16,4% варијансе. У оквиру првог фактора укључене су ставке које се односе на *родитељски надзор* (Родитељ/и ме подсећају на испуњавање школских обавеза; Родитељ/и ме подстичу и на додатне активности како бих остварио/ла што бољи успех; Родитељ/и се више интересују за моје оцене; Родитељ/и се више интересују за моје школовање). У оквиру другог фактора укључене су ставке које се односе на *пружање не-посредне родитељске помоћи* (Родитељ/и ми помажу у изради домаћих задатака; Родитељ/и ми помажу у ситуацијама када наиђем на проблем са праћењем наставе на даљину; Родитељ/и прате наставу преко телевизора/интернета са мном; Табела 1. Карактеристике узорка.

Родитељ/и ми објасне делове наставног градива које не разумем). Применом дескриптивне анализе утврђено је постојање нормалне дистрибуције података на скали у целини и супскалама. Утврђена је задовољавајућа поузданост инструмената: скала родитељске укључености (Кронбахова алфа .779), супскала родитељски надзор (Кронбахова алфа .739), супскала пружање непосредне помоћи детету (Кронбахова алфа .711).

Узорак, током истраживања и статистички испитивани. У истраживању је учествовало 505 ученика шестог, седмог и осмог разреда основних школа са територије Републике Србије. Реч је о пригодном узорку, а карактеристике узорка су приказане у Табели 1. Подаци су прикупљени путем онлајн-форме (енг. *Googleforms*) у пе-

		n	%
Пол	Мушки	202	40
	Женски	303	60
Разред	Шести	94	18,6
	Седми	213	42,2
	Осми	198	39,2
Место становања	Град	218	43,2
	Приградско насеље	176	34,9
	Село	111	22
Просечна оцена на полугодишту	Недовољан	6	1,2
	Довољан	2	0,4
	Добар	62	12,3
	Врло добар	193	38,2
	Одличан	242	47,9
Породична структура	Потпуна (двородитељска) породица	431	85,3
	Непотпуна (једнородитељска)	74	14,7
Начин рада оца током трајања ванредног стања	Иде на посао	315	62,4
	Ради од куће	112	22,2
	Не ради уопште	78	15,4
Начин рада мајке током трајања ванредног стања	Иде на посао	198	39,2
	Ради од куће	143	28,3
	Не ради уопште	164	32,5
Укупно		505	100

рноруд нпрнл–мнј 2020. годнне, кндн су учннцн услед ванредног стнћн због пандемнје вирусн корона у потпуностн похнћнлн ннстнву нн днљнну. Упнтннк је послнт школскнм педагознмн конјн су гн днље прослелдлн учннцнмн, уз потврду о снглнсностн роднтелњн за учешће ннхове деце у нстрнжнвнњу. За статнстнчку нннлнзу поднтнкн корншћен је SPSS пакет н у оквнру ннега поступцн дескрнптнвне статнстнке: т-тест незнвнсных узорнкн, ANOVA, корелнцнјн, модернцнјн, провнрн поузднностн ннструментнн н нормнлностн днстрнбуцнје поднтнкн.

Резултнтн нстрнжнвннњн

Укљученостн роднтелњн у образовнне деце током ннстнве нн днљнну. Анализн добнјеннх просечннх скоровн нн ннвоу целе ске (AS=26.76, min=8, max=40) покнзује дн је ннво укључнвннњн роднтелњн током ннстнве нн днљнну бно умерен. Посмнтрнно нн ннвоу нздвојеннх супскелн, добнјенн просечнн скоровн за супскелу роднтелскн надзор (AS=13.77, min=4, max=20) н за супскелу пружнње непосредне роднтелске помонн (AS=12.98, min=4, max=20), покнзују дн је роднтелскн надзор бно присутннјн у односу нн пружнње непосредне роднтелске помонн прнлнком реалнзнцнје школскнх зндтнкн. Разлнкн аритметнчкнх срединн скоровн нн ове две супскелн се покнзнлн кнн статнстнчкн зндчнјнн (p=.00), тнчннје роднтелскн надзор је у просеку већн за .78 у односу нн пружнње непосредне роднтелске помонн.

Добнјене вредностн дескрнптнвне статнстнке за свнку поједнннчнну стнвкку ске роднтелске укљученостн прнкнзнне су у Тнбелн 2. Могуће је уочнтн дн су роднтелн посебно бнлн актнвно укљученн у процес ннстнве нн днљнну у снтунцнјнмн кндн су учннцн ннлнзлнлн нн проблем сн прнћенем ннстнве нн днљнну н/нлн кндн је требнло дн нм доднтно појнсне делове ннстнвног грндрнвн конје ннсу разумеелн.

Ннво н начнн укључнвннњн роднтелњн зндвнсно од мереннх ннородннчннх нн лнчннх кнрнктнрнстнкн. Анализн разлнкн у одговорнмн нн укупној ске роднтелске укљученостн с обзнром нн мерене соцннodemогрнфске варнјнбле покнзнлн је дн постонје статнстнчкн зндчнјне разлнке у одговорнмн зндвнсно од разредн конјн учннк похнћн (Тнбелн 3) н школског успехн учннкн нн крнју

Тнбелн 2. Дескрнптнвнн покнзнтелн стнвккн ске роднтелске укљученостн.

Од кндн похнћнм ннстнву од куће...	min	max	AS	SD
1. Роднтелњн се внше ннтересују за моје школовнње	1	5	3.40	1.41
2. Роднтелњн мн помнжу у нзрадн домнћнх зндтнкн	1	5	3.01	1.51
3. Роднтелњн прнте ннстнву преко теленвнзорн/ннтернетн сн мном	1	5	2.11	1.43
4. Роднтелњн мн помнжу у снтунцнјнмн кндн нннћем нн проблем сн прнћенем ннстнве нн днљнну	1	5	4.06	1.35
5. Роднтелњн ме подсећнју нн нспуннвннње школскнх обнвезн	1	5	3.40	1.63
6. Роднтелњн се внше ннтересују за моје оцене	1	5	3.23	1.54
7. Роднтелњн ме подстнчу нн доднтне актнвностн кнко бнх оствнрнн/лн што болн успех	1	5	3.75	1.39
8. Роднтелњн мн обнјнсне делове ннстнвног грндрнвн конје не разумем	1	5	3.81	1.44

Табела 3. Родитељска укљученост и разред који ученик похађа.

	N	AS	SD	F	p
Шести разред	94	28.64	7.02		
Седми разред	213	27.48	7.21	9.56	.00
Осми разред	198	25.08	7.35		
Укупно	505	26.76	7.35		

полугодишта (Табела 4). Код осталих мерених карактеристика нису утврђене значајне разлике у одговорима ученика.

Резултати процене родитељског укључивања током наставе на даљину зависно од разреда који ученик похађа (Табела 3) показују да је укључивање родитеља највише присутно у шестом разреду. Применом Такијевог теста утврђено је постојање статистички значајне разлике између ученика шестог и осмог разреда (ученици шестог разреда процењују родитељску укљученост као присутнију) и између ученика седмог и осмог разреда (ученици седмог разреда процењују родитељску укљученост као присутнију). Применом поступка корелације утврђена је на вишем нивоу статистички значајна ($p < .001$) негативна корелација ($r = -.186$), што указује да са вишим разредима опада ниво родитељског укључивања.

Добијени просечни скорови (Табела 4) показују да су ученици лошијег школског успеха на вишем нивоу проценили родитељску укљученост у односу на ученике бољег школског успеха. Применом Такијевог теста утврђене су статистички значајне разлике између ученика са добрим и одличним успехом (ученици са добрим

школским успехом процењују родитељску укљученост као присутнију) и ученика са врло добрим и одличним успехом (ученици са врло добрим школским успехом процењују родитељску укљученост као присутнију). Такође, утврђено је постојање на вишем нивоу статистички значајне ($p < .001$) негативне корелације ($r = -.211$), што указује да са вишим разредима опада ниво родитељског укључивања.

Када је реч о супскали родитељски надзор, утврђено да постоје статистички значајне разлике у одговорима испитаника зависно од места пребивалишта (Табела 5) и школског успеха ученика на крају полугодишта (Табела 6). Код осталих мерених варијабли нису утврђене статистички значајне разлике.

Увидом у Табелу 5 могуће је уочити да ученици из сеоских и приградских средина у односу на ученике из градске средине у већој мери процењују родитељски надзор током похађања наставе на даљину. Анализа корелације показала је на вишем нивоу статистички значајну ($p < .001$) позитивну корелацију ($r = .133$). Овај резултат показује да присутност родитељског надзора расте код ученика који живе ван градских средина.

Табела 4. Родитељска укљученост и школски успех ученика.

	N	AS	SD	F	p
Недовољан	6	31.83	8.68		
Довољан	2	28.59	9.19		
Добар	62	28.88	7.85	6.43	.00
Врло добар	193	27.92	7.48		
Одличан	242	25.14	6.74		
Укупно	505	26.76	7.35		

Табела 5. Родитељски надзор и место пребивалишта ученика.

	N	AS	SD	F	p
Град	218	13.33	4.54	4.58	.01
Приградско насеље	176	14.02	4.41		
Село	111	14.63	4.33		
Укупно	505	13.77	4.48		

Табела 6. Родитељски надзор и школски успех ученика.

	N	AS	SD	F	p
Недовољан	6	16.66	4.67	5.73	.00
Довољан	2	16.50	2.12		
Добар	62	14.54	4.20		
Врло добар	193	14.58	4.40		
Одличан	242	12.83	4.44		
Укупно	505	13.77	4.48		

Табела 6 показује да су током реализације наставе на даљину већи надзор вршили родитељи ученика који имају нижи школски успех у односу на ученике који су постигли виши школски успех. Применом Такијевог теста утврђене су статистички значајне разлике између ученика са добрим и одличним школским успехом (ученици са добрим школским успехом процењују родитељски надзор као присутнији) и ученика са врло добрим и одличним школским успехом (ученици са врло добрим школским успехом процењују родитељски надзор као присутнији). Примена поступка корелације показала је постојање на вишем нивоу статистички значајне ($p < .001$) негативне корелације ($r = -.189$), што указује да са бољим школским успехом опада родитељски надзор.

Када је реч о супскали пружања непосредне родитељске помоћи, утврђено је да разлике постоје у односу школски успех (Табела 7) и начин рада мајке током трајања ванредног стања (Табела 8). Код осталих мерених социодемографских варијабли није утврђена статистичка значајност.

Расподела просечног скорa (Табела 7) показује да непосредну помоћ родитеља у највећој мери процењују ученици најнижег школског успеха. Осим тога, применом Такијевог теста утврђено је постојање значајне разлике у пружању непосредне родитељске помоћи између ученика са добрим и одличним школским успехом у корист ученика са добрим школским успехом. Ради бољег

Табела 7. Пружање непосредне родитељске помоћи и школски успех ученика.

	N	AS	SD	F	p
Недовољан	6	15.66	4.99	4.02	.00
Довољан	2	12.00	11.31		
Добар	62	14.33	4.26		
Врло добар	193	13.34	4.23		
Одличан	242	12.31	3.98		
Укупно	505	12.98	4.20		

Табела 8. Пружање непосредне родитељске помоћи и начин рада очева и мајки.

		N	AS	SD	F	p
Отац	Иде на посао	315	13.07	4.20	1.52	.21
	Ради од куће	112	13.25	3.93		
	Не ради уопште	78	12.24	4.51		
Мајка	Иде на посао	198	12.37	4.14	3.49	.03
	Ради од куће	143	13.30	3.95		
	Не ради уопште	164	13.44	4.41		
	Укупно	505	12.98	4.20		

разумевања ових разлика одрађена је и корелација која је показала на вишем нивоу статистички значајну ($p < .001$) негативну корелацију ($r = .168$), што значи да порастом школског успеха ученика опада непосредна помоћ коју добијају од родитеља.

Добијени резултати о пружању непосредне родитељске помоћи с обзиром на запосленост и начин рада очева и мајки током трајања ванредног стања (Табела 8) показују да су ученици чије мајке уопште нису биле запослене или су радиле од куће проценили да је присутнија непосредна родитељска помоћ. Применом Такијевог теста пронађена је статистички значајна разлика између ученика чије мајке уопште нису радиле и ученика чије су мајке редовно ишле на посао током ванредног стања, и то у корист ученика чије мајке уопште нису радиле током ванредног стања. У прилог оваквим налазима говоре и резултати о утврђеној на вишем нивоу статистички значајној ($p < .001$) позитивној корелацији ($r = .168$), те се може констатовати да са већом присутношћу мајке током ванредног стања расте и пружање непосредне помоћи детету. Осим овога, значајно је указати да, иако није пронађена статистички значајна разлика у процени пружања непосредне помоћи од стране оца зависно од његовог запослења и начина рада, добијени просечни скорови показују да су ипак највише непосредне помоћи пружали запослени очеви који су радили од куће.

Повезаност родитељске укључености и општег задовољства ученика наставом на даљину. На основу добијених одговора на питање о општем (не)задовољству ученика наста-

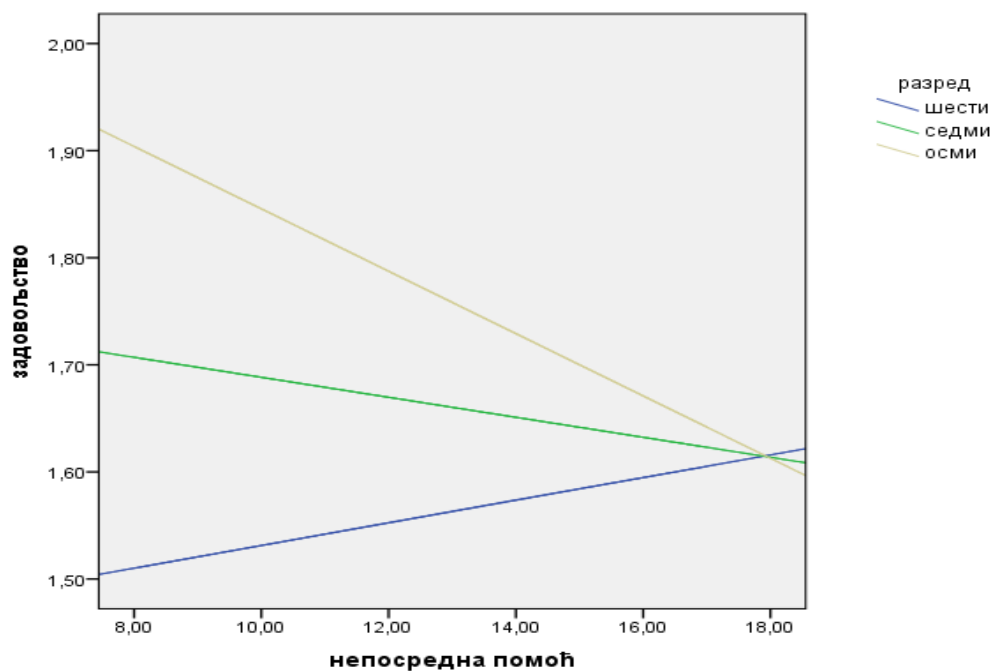
вом на даљину ($AS = 1.69$, $min = 1$, $max = 3$, $SD = .64$) могуће је констатовати да су ученици исказали умерено задовољство наставом на даљину, при чему процентуална расподела одговора (незадовољни – 40,6%, делимично задовољни – 49,3% и задовољни – 10,1%) показује да значајан број ученика исказује опште незадовољство оваквим начином рада. Да би се утврдила повезаност између општег задовољства наставом на даљину и родитељске укључености у образовање своје деце, примењен је Пирсонов коефицијент корелације. Анализом није пронађена статистички значајна повезаност ставки укупне скале родитељског укључивања и општег задовољства наставом на даљину, као ни ставки супскале родитељског надзора и општег задовољства наставом на даљину. Међутим, статистички значајна позитивна повезаност ($p < .001$; $r = .430$) утврђена је између процене ученика о пружању непосредне родитељске помоћи и општег задовољства наставом на даљину. Тачније речено, са порастом пружања непосредне родитељске помоћи расте и задовољство ученика наставом на даљину.

Анализом модераторске улоге мерених социодемографских варијабли статистички значајном се показала једино улога разреда који ученик похађа, и то у релацији између пружања непосредне родитељске помоћи и општег задовољства ученика наставом на даљину (Табела 9). Наиме, порастом разреда опада позитивна повезаност између пружања непосредне родитељске помоћи и задовољства ученика наставом на даљину.

Табела 9. Модераторска улога разреда.

Разред	Efekat	se	t	p	LLCI	ULCI
Шести	.01	.01	.78	.43	-.01	.03
Седми	.00	.00	-1.26	.20	-.02	.00
Осми	-.02	.00	-3.04	.00	-.04	-.01

График 1. Модераторска улога разреда у релацији пружања нејасредне помоћи родитељске и задовољства ученика наставом на даљину.

Приказ на Графику 1 показује да у шестом разреду пружање непосредне помоћи доприноси вишем задовољству наставом на даљину, док се у вишим разредима пружањем непосредне родитељске помоћи задовољство наставом на даљину смањује. Коначно, модераторски утицај разреда на негативну релацију између пружања непосредне родитељске помоћи и задовољства наставом на даљину добија статистичку значајност у осмом разреду. На основу овог налаза увиђамо да порастом једне јединице пружања непосредне помоћи задовољство ученика осмог разреда наставом на даљину опада за .02. (Табела 9).

Дискусија

Упркос томе што узорак који је обухваћен нашим истраживањем није репрезентативан, на основу добијених одговора стиче се утисак да су родитељи били на висини задатка у периоду ванредног стања, када је настава у потпуности реализована у онлајн-окружењу. Тачније, просечни скор на целој скали говори о умереном нивоу родитељског укључивања, при чему је родитељски надзор присутнији у односу на пружање непосредне помоћи. Овакав резултат је сагласан са резултатима и неких ранијих истраживања (Liu et

al., 2010) у којима је појачан родитељски надзор током наставе на даљину објашњен тиме што су се родитељи нашли у новој и неочекиваној ситуацији која је од њих захтевала велику одговорност и појачано ангажовање у процесу учења и напредовања деце. Оваква тенденција је уочена и у истраживањима која су реализована током пандемије вируса корона (Garbe et al., 2020), при чему се наглашава да је родитељима током пандемије додељена посебна улога у васпитно-образовном процесу, услед чега су носили двоструки терет – свакодневне професионалне активности, као и подршке и надзора над образовним активностима своје деце. Такође, налази нашег истраживања указују да су родитељи били појачано укључени у процес наставе на даљину када су се ученици сусретали са неким проблемом или им је требало додатно објашњење, што је пронађено и у неким другим истраживањима о настави на даљину која су спроведена и пре почетка пандемије (Vorup et al., 2013; Curtis, 2013). Ова истраживања указују да током наставе на даљину родитељи могу да имају вишеструку улогу, и то да: мотивишу, менторишу/пружају подршку и да врше мониторинг/надзор над процесом учења своје деце. У том смислу, нека истраживања која су реализована током пандемије (Hasan & Bao, 2020) идентификују висок ниво менторства, тј. пружања подршке родитеља, те га објашњавају као израз родитељске бриге за благостање деце, као и вођење кроз активности учења на даљину. За разлику од оваквих налаза, резултати нашег истраживања указују на виши ниво присутности родитељског надзора деце у процесу похађања наставе на даљину, што се може тумачити као одраз генерално појачаног надзора као васпитног поступка који су родитељи користили током овог кризног периода и у другим сферама дететовог живота.

Када је реч о анализи разлика у процени присуства родитељске укључености у односу на мерене карактеристике узорка, значајно је истаћи налаз да су виши ниво ангажовања показали родитељи ученика нижих разреда и ро-

дитељи ученика нижег школског успеха. Овакав налаз није изненађујући јер су и нека ранија истраживања (Curtis & Werth, 2015) показала да родитељи који процењују своју децу као академски неуспешне показују висок степен укључености у учење и образовање своје деце. Тачније речено, овим ученицима је потребна већа родитељска подршка и у условима редовних наставних активности, па је било очекивано да је та потреба тек повећана у условима изненадне промене начина спровођења образовног процеса. Повећану родитељску укљученост у образовање деце која постижу лошији школски успех потврђују и нека друга истраживања ове тематике у време пандемије (Mælan et al., 2021), која указују да је ученицима са slabим школским успехом било теже да задрже ангажман и мотивацију током школовања на даљину у поређењу са редовном школом. Међутим, овакви налази нису само карактеристични за период пандемије, јер су и нека ранија истраживања која су испитивала родитељску укљученост у процес образовања на даљину своје деце показала да се у случајевима када ученици имају проблеме родитељи интензивније укључују, док, како расте ученичка мотивација, родитељска укљученост опада (Hasler Waters et al., 2018).

Добијени налаз о већој присутности родитељског надзора код ученика са нижим школским успехом потенцијално може да буде резултат генералног уверења родитеља да њихова деца неће моћи да остваре напредак у учењу уколико изостане њихово континуирано праћење дететових активности (Hoover-Dempsey et al., 2005). Даље, налаз да су ученици са села проценили родитељски надзор као присутнији у односу на ученике из града може се довести у везу са разликама у васпитним стилима родитеља из руралних и урбаних средина. Наиме, нека ранија истраживања (Rani & Singh, 2013) указују да мајке и очеви из урбаних средина у већој мери примењују пермисиван васпитни стил у односу на родитеље из руралних средина.

Имајући у виду да су од почетка пандемије вируса корона многи родитељи који су запослени у различитим јавним и приватним секторима почели своје послове да обављају од куће, било је значајно сагледати да ли се и на који начин то рефлектовало и на ниво и начин укључивања родитеља у активности своје деце током наставе на даљину. Анализе су показале да постоје статистички значајне разлике зависно од начина рада мајке, али само у случају пружања непосредне помоћи у активностима наставе на даљину. Наиме, више непосредне помоћи су пружале мајке које нису биле запослене или које су радиле од куће у односу на мајке које су ишле на посао. Нека од истраживања у условима пандемије вируса корона (Villadsen et al., 2020) такође указују да су родитељи који су радили током ванредног стања у просеку посвећивали 1,3 сата мање у активностима образовања своје деце у поређењу са родитељима који у овом периоду нису радили. Када је реч о очевима, анализом нису утврђене статистички значајне разлике, што значи да су, без обзира на запослење и начин рада током трајања ванредног стања, очеви на подједнако високом или ниском нивоу пружали подршку и помоћ деци током реализације наставе на даљину. Међутим, на основу поређења добијених аритметичких средина, занимљиво је приметити да су очеви најмање подршке пружали уколико уопште нису били запослени, што је у потпуној супротности у односу на мајке. Овакав налаз се може довести у везу са неким ранијим истраживања родних улога у подизању деце (McKinney & Renk, 2008) која су показала да су мајке укљученије и да је њихов утицај на децу значајно јачи у односу на очеве, као и са новијим истраживањима о родитељској укључености у образовање деце током пандемије вируса корона (Villadsen et al., 2020), где су резултати истраживања показали статистички значајне разлике између мајки и очеве (у корист мајки) у односу на време које су проводили у активностима везаним за образовање своје деце.

Када је реч о питању ученичке процене општег (не)задовољства наставом на даљину, резултати су показали да је мали број испитаних ученика исказао потпуно задовољство наставом на даљину (већина ученика је или делимично задовољна или незадовољна). Разматрањем повезаности између родитељске укључености и општег задовољства ученика наставом на даљину утврђено је да су наставом на даљину задовољнији они ученици којима су родитељи пружали више непосредне помоћи приликом учења и извршавања задатака. С обзиром на то да су и нека ранија истраживања (Berthelsen & Walker, 2008; Black, 2009; Borup et al., 2013; Huerta et al., 2006) показала да родитељско ангажовање и активно пружање подршке доприноси да ученици буду организованији, упорни и истрајни током наставе на даљину, било је очекивано да тек у кризним ситуацијама, каква је пандемија, такав приступ родитеља допринесе позитивнијем односу ученика према новом и другачијем начину школовања. Међутим, значајно је истаћи налаз о модераторској улози разреда који ученик похађа. Наиме, утврђено је да код ученика виших разреда непосредна помоћ од стране родитеља доприноси нижем задовољству наставом на даљину. Иако су ранија истраживања указала на вишеструк допринос родитељске укључености у образовање своје деце (Gonzalez-DeHass et al., 2005), овакав налаз се потенцијално може конотирати у светлу квалитативно другачијег односа између родитеља и деце у периоду адолесценције (Zuković, 2012), што углавном почиње да се манифестује већ у седмом и осмом разреду основне школе. Наиме, у овом периоду деца имају тенденцију да мање зависе од родитеља, почињу да се опиру подршци коју им родитељи пружају и често желе да су родитељи мање укључени и упућени у њихове животе (Coleman & McNeese, 2009).

Поред свега изнетог, треба истаћи и одређена ограничења истраживања. Пре свега, због нерепрезентативности узорка који је обух-

ваћен овим истраживањем није могуће генерализовати добијене налазе, што отежава и извођење прецизнијих закључака и практичних импликација спроведеног истраживања. Такође, слика о родитељском укључивању ослања се само на перцепције ученика, што импликује потребу за истраживањем ове теме и из угла самих родитеља. Коначно, задовољство ученика наставом на даљину испитивано је само преко једне ставке која даје општи утисак ученика о оваквом виду наставе и учења, али не обухвата испитивање бројних фактора који су могли детерминисати такав утисак.

Закључак

Стање изазвано пандемијом вирусом корона условило је да се у свим образовним системима широм света, па самим тим и у Србији, настава на даљину уведе као основни начин извођења наставе, и то веома нагло и без адекватне припремљености, како наставника, тако и ученика. У једнако изазовну ситуацију су дошли и

родитељи, који су поред свакодневних личних и професионалних обавеза, одговорности и бриге за очување здравља чланова породице добили и појачане одговорност и бригу за ефикасно сналажење њихове деце током реализације наставе на даљину. Питање о томе колико и како су родитељи успели да одговоре на овај изазов сигурно ће бити предмет бројних истраживачких студија у будућности, а резултати истраживања које је представљено у овом раду су мали прилог овој тематици. У том смислу, без обзира на одређена ограничења истраживања, добијени резултати дају простор да се улога родитеља у процесу реализације наставе на даљину сагледа афирмативно, макар кроз призму тога да су се у периоду иначе кризног стања због пандемије родитељи трудили да одговорно и посвећено приступе обављању једне изазовне улоге за коју су били недовољно припремљени. Овакав закључак свакако сугерише да родитељи могу бити веома значајан ресурс ефикасности наставе на даљину и у будућности, што импликује потребу за оснаживањем родитеља у овом домену.

Литература

- Berthelsen, D. & Walker, S. (2008). Parents' involvement in their children's education. *Family Matters*, 79, 34–41.
- Black, E. W. (2009). *An evaluation of familial involvements' influence on student achievement in K–12 virtual schooling* (unpublished PhD dissertation). Gainesville FL: University of Florida. Retrieved: September 5, 2021 from <https://ufdc.ufl.edu/UFE0024208/00001>
- Bonal, X. & González, S. (2020). The impact of lockdown on the learning gap: Family and school divisions in times of crisis. *International Review of Education*, 66, 635–655.
- Borup, J., Graham, C. R. & Davies, R. S. (2013). The nature of parental interactions in an online charter school. *American Journal of Distance Education*, 27 (1), 40–55. <http://www.doi.org/10.1080/08923647.2013.754271>
- Brom, C., Lukavský, J., Greger, D., Hannemann, T., Straková, J. & Švaříček, R. (2020). Mandatory Home Education During the COVID-19 Lockdown in the Czech Republic: A Rapid Survey of 1st-9th Graders' Parents. *Frontiers in Education*, 5, 103. <http://www.doi.org/10.3389/educ.2020.00103>
- Coleman, B. & McNeese, M. N. (2009). From Home to School: The Relationship Among Parental Involvement, Student Motivation, and Academic Achievement. *International Journal of Learning*, 16 (7), 459–470. <http://www.doi.org/10.18848/1447-9494/CGP/v16i07/46457>

- Curtis, H. (2013). *A mixed methods study investigating parental involvement and student success in high school online education* (PhD dissertation). Nampa ID: Northwest Nazarene University. Retrieved: August 25, 2021 from <https://www.whdl.org/sites/default/files/Curtis%20Final%20Dissertation.pdf>
- Curtis, H. & Werth, L. (2015). Fostering Student Success and Engagement in a K-12 Online School. *Journal of Online Learning Research*, 1 (2), 163–190.
- Deslandes, R. & Cloutier, R. (2002). Adolescents' Perception of Parental Involvement in Schooling. *School Psychology International*, 23 (2), 220–232. <http://www.doi.org/10.1177/0143034302023002919>
- El Nokali, N. E., Bachman, H. J., & Votruba-Drzal, E. (2010). Parent Involvement and Children's Academic and Social Development in Elementary School: Parent Involvement, Achievement, and Social Development. *Child Development*, 81 (3), 988–1005. <http://www.doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01447.x>
- Fan, W., & Williams, C. M. (2010). The effects of parental involvement on students' academic self-efficacy, engagement and intrinsic motivation. *Educational Psychology*, 30 (1), 53–74. <http://www.doi.org/10.1080/01443410903353302>
- Garbe, A., Ogurlu, U., Logan, N. & Cook, P. (2020). Parents' Experiences with Remote Education during COVID-19 School Closures. *American Journal of Qualitative Research*, 4 (3), 45–65. <http://www.doi.org/10.29333/ajqr/8471>
- Gonzalez-DeHass, A., Willems, P. & Doan Holbein, M. (2005). Examining the Relationship Between Parental Involvement and Student Motivation. *Educational Psychology Review*, 17, 99–123. <http://www.doi.org/10.1007/s10648-005-3949-7>
- Gutierrez Alvarez, L., Hernandez, L., Kim, T., Kuttner, J.P., Lopez, R.G., Mayer Glenn, J., Niang, A. & Yanagui, A. (2020). *Family-School Relationships Are the Missing Link in COVID-19 Era Education*. Retrieved September 20, 2021. from <https://www.edweek.org/leadership/opinion-family-school-relationships-are-the-missing-link-in-covid-19-era-education/2020/10>
- Hasan, N., & Bao, Y. (2020). Impact of 'e-Learning crack-up' perception on psychological distress among college students during COVID-19 pandemic: A mediating role of 'fear of academic year loss. *Children and Youth Services Review*, 118, 105355. <http://www.doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105355>
- Hasler Waters, L., Menchaca, M. P. & Borup, J. (2018). Parental involvement in K-12 Online and Blended Learning. In: Ferdig, R. E. & Kennedy, K. (Eds.). *Handbook of Research on K-12 Online and Blended Learning*. 2nd Edition (403–422). Pittsburgh: Carnegie Mellon University– ETC Press.
- Herath, T. & Herath, H. S. B. (2020). Coping with the New Normal Imposed by the COVID-19 Pandemic: Lessons for Technology Management and Governance. *Information Systems Management*, 37 (4), 277–283. <http://www.doi.org/10.1080/10580530.2020.1818902>
- Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M. T., Sandler, H. M., Whetsel, D., Green, C. L., Wilkins, A. S. & Closson, K. (2005). Why do parents become involved? Research findings and implications. *The Elementary School Journal*, 106 (2), 105–130. <http://www.doi.org/10.1086/499194>
- Huerta, L. A., Gonzales, M. F. & D'Entremont, C. (2006). Cyber and home school charter schools: Adopting policy to new forms of public schooling. *Peabody Journal of Education*, 81 (1), 103–139. http://www.doi.org/10.1207/S15327930pje8101_6
- Iivari, N., Sharma, S., & Ventä-Olkkonen, L. (2020). Digital transformation of everyday life – How COVID-19 pandemic transformed the basic education of the young generation and why information manage-

- ment research should care? *International Journal of Information Management*, 55, 102183. <http://www.doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2020.102183>
- LaRocque, M., Kleiman, I. & Darling, S. M. (2011). Parental Involvement: The Missing Link in School Achievement. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 55 (3), 115–122. <http://www.doi.org/10.1080/10459880903472876>
 - Lawrence, K. C. & Fakuade, O. V. (2021). Parental involvement, learning participation and online learning commitment of adolescent learners during the COVID-19 lockdown. *Research in Learning Technology*, 29, 2544. <http://www.doi.org/10.25304/rlt.v29.2544>
 - Liu, F., Black, E., Algina, J., Cavanaugh, C. & Dawson, K. (2010). The validation of one parental involvement measurement in virtual schooling. *Journal of Interactive Online Learning*, 9 (2), 105–132.
 - Ma, Z., Idris, S., Zhang, Y., Zewen, L., Wali, A., Ji, Y., Pan, Q. & Baloch, Z. (2021). The impact of COVID-19 pandemic outbreak on education and mental health of Chinese children aged 7–15 years: An online survey. *BMC Pediatrics*, 21 (1), 95. <http://www.doi.org/10.1186/s12887-021-02550-1>
 - Mælan, E., Gustavsen, A., Stranger-Johannessen, E. & Nordahl, T. (2021). Norwegian students' experiences of homeschooling during the COVID-19 pandemic. *European Journal of Special Needs Education*, 36(2), 1–15. <http://www.doi.org/10.1080/08856257.2021.1872843>
 - McKinney, C. & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers: Implications for late adolescents. *Journal of Family Issues*, 29, 806–827. <http://www.doi.org/10.1177/0192513X07311222>
 - Pehlić, I., Tufekčić, N. (2020). Percepcijakvalitetaškolskogživotaucenika u redovnoj i onlajnastavi u toku pandemijekoronavirusa. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 18, 177–193.
 - Rani, P. & Singh, C. K. (2013). Comparison of rural and urban children according to home environment and parenting style. *Asian Journal of Home Science*, 8 (2), 665–667.
 - Sahlberg, P. (2020). Will the pandemic change schools? *Journal of Professional Capital and Community*, 5 (3/4), 359–365. <http://www.doi.org/10.1108/JPCCC-05-2020-0026>
 - Vanderhout, S. M., Birken, C. S., Wong, P., Kelleher, S., Weir, S. & Maguire, J. L. (2020). Family perspectives of Covid-19 research. *Research Involvement and Engagement*, 6 (69). <http://www.doi.org/10.1186/s40900-020-00242-1>
 - Villadsen, A., Conti, G. & Fitzsimons, E. (2020). *Parental involvement in homeschooling and developmental play during lockdown*. UCL report. Retrieved: October 02, 2021. from <https://cls.ucl.ac.uk/wp-content/uploads/2017/02/Parental-involvement-in-home-schooling-and-developmental-play-during-lockdown-initial-findings-from-COVID-19-survey.pdf>
 - Vranješević, J. (2021). Socioemocionalno učenje i rezilijentnost u doba krize: perspektiva roditelja. U: Spasenović, V. (ur.). *Obrazovanje u vreme krize – gde smo i kuda dalje* (65–80). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
 - Vujisić Živković, N. (2021). Pedagoški rad u vreme pandemije – dve studije slučaja. U: Spasenović, V. (ur.). *Obrazovanje u vreme krize – gde smo i kuda dalje* (36–51). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
 - Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: A meta-synthesis. *Educational Review*, 66 (3), 377–397. <http://www.doi.org/10.1080/00131911.2013.780009>

- Zhou, L. & Li, F. (2020). A Review of the Largest Online Teaching in China for Elementary and Middle School Students During the COVID-19 Pandemic. *Best Evidence of Chinese Education*, 5 (1), 549–567. <http://www.doi.org/10.15354/bece.20.re040>
- Zuković, S. (2012). *Porodica kao sistem – funkcionalnost i resursi osnaživanja*. Novi Sad: Pedagoško društvo Vojvodine.
- Zuo, M., Ma, Y., Hu, Y. & Luo, H. (2021). K-12 Students' Online Learning Experiences during COVID-19: Lessons from China. *Frontiers of Education in China*, 16 (1), 1–30. <http://www.doi.org/10.1007/s11516-021-0001-8>

Summary

The paper presents the results of the research on pupils' assessment of the level and manner of parental involvement in their education in the course of online teaching and distance learning during the Covid-19 pandemic. The sample included 505 pupils of the second cycle of primary education on the territory of the Republic of Serbia. An instrument was designed for the research purposes and it contains questions about the sociodemographic characteristics of the sample, a question about pupils' general satisfaction with distance learning, as well as the assessment scale of parental involvement consisting of two subscales - parental supervision and direct assistance. The average score on the whole scale shows a moderate parental involvement, with parental supervision being more present than providing direct assistance. Although the majority of the pupils expressed a partial satisfaction or dissatisfaction with distance learning, the results showed that the pupils whose parents provided more direct help were more satisfied with distance learning. On the other hand, the analysis of moderation found that in the pupils of higher grades, the parental direct help entailed a lower satisfaction with distance learning. Despite certain limitations of the research, the results generally suggest that parents should be viewed as a significant resource for the effectiveness of distance learning, and imply the need to empower parents in this area.

Keywords: Covid-19 pandemic, distance learning, parental involvement, student satisfaction.